

кантилени з чуйною, психологічно виправданою речитацією. необхідно відзначити чудову дикцію співака, помітність його унікального голосу. У виконанні тенорових партій вердіївським співаком О. Мишугою було досягнуто витонченої мелодійності та проникливості; в його незабутньому голосі відчувались теплота, любов і щирість української душі.

Література:

1. Антонюк В. Г. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект : монографія. Київ : Українська ідея, 2001. 144 с.
2. Гнидь Б. П. Історія вокального мистецтва : підручник. Київ : Національна музична академія України імені П. І. Чайковського, 1994. 320 с.
3. Головащенко М. І. Олександр Мишуга. Спогади, матеріали, листи. Київ : Музична Україна, 1971. 424 с.

Наталія СВИРИДЕНКО

ФЕЛІКС БЛУМЕНФЕЛЬД ТА УКРАЇНСЬКА ФОРТЕПІАННА ШКОЛА (ДО 160-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

В музичній історії часто згадуються імена видатних піаністів – Генріха Густавовича Нейгауза, Фелікса Блуменфельда та польського композитора Карела Шимановського – продовжувача традицій Фредеріка Шопена, які викликають шанобливе ставлення. Всі вони походять з однієї місцевості на півдні України між Дніпром та Південним Бугом на шляху до Чорного моря, назва якої неодноразово змінювалася і тепер це місто називається Кропивницький, на честь українського театрального діяча Марка Кропивницького. Звідки взялося це різнобарв'я мешканців?

Від XVII ст. на землях розрізнених зимівок запорізьких козаків, формуються слободи та хутори Миргородського та Полтавського полків. 1750 року клопотанням колишнього підданого Австро-Угорщини серба Івана Хорвата для оселення сербів, угорців, волохів, молдован, хорватів, була виділена частина Задніпровських місць. Там була збудована фортеця – «свята Єлисавета». Місто мало Магдебурзьке право, в чому виявляли зацікавленість купці. На той час там проживала більшість українців, а інші групи населення складали росіяни та

поляки. У XVIII ст. місто стали називати Лисавет, на честь святої Єлисавети, і ця назва зустрічається у документі Коша Нової Січі [1].

Музичний осередок у місті гуртувався навколо Густава Вільгельмовича Нейгауза (1847, Калькар, Німеччина – 1938, Москва) – піаніста, педагога, конструктора фортепіано. Син фортепіанного майстра, вихідця з Голландії, який до Першої світової війни виробляв фортепіано під назвою «В. Нейгауз і сини», Густав Нейгауз закінчив Кельнську консерваторію (1870) як піаніст. У місто Єлизаветград відправився як вчитель музики у сім'ї княгині А. Ширінської-Шихматової. За підтримки відомих музикантів, відкрив у місті музичну школу. Серед відомих випускників школи Г. В. Нейгауза – Фелікс Блауменфельд, Ярослав Івашкевич, Юлій Мейтус, Генріх Нейгауз, Наталія Нейгауз, Віра Розумовська, Карел Шимановський.

Нейгаузи мали прямі родинні зв'язки з родиною Блауменфельдів (Густав Вільгельмович був чоловіком старшої сестри Блауменфельда), а також з родиною з польського осередку у Катеринославі – Шимановських. Карел Шимановський, майбутній видатний польський композитор, приходився Феліксу Михайловичу двоюрідним племінником [2].

Фелікс Михайлович Блауменфельд народився 7 квітня 1863 року в селі Ковалівка (нині мікрорайон Кропивницького) Херсонської губернії у родині вчителя музики і французької мови Михайла Францевича Блауменфельда. До 12 років вчився гри на фортепіано у Густава Вільгельмовича Нейгауза, батька Генріха Густавовича. З ранніх років виявив здібності до віртуозного виконавства, набув навичок вміння грати з листа. Ця початкова музична освіта у музичній школі Г. В. Нейгауза, осяяна родинним світлом Нейгаузів – Блауменфельдів – Шимановських, відіграла значну роль у подальшій долі музиканта, зокрема у тому, що повернення Ф. Блауменфельда згодом на Батьківщину не було випадковим.

Продовжив музичну освіту в 1881 - 1885 роках у Петербурзькій консерваторії (клас фортепіано Ф. Ф. Штейна). Навчання у Петербурзькій консерваторії було надзвичайно успішним, про що свідчить завершення із золотою медаллю. У відгуку Екзаменаційної ради зазначено: «Видатний у всіх

відношеннях; більше того, приємна, цікава і симпатична особистість».

Як піаніст, Ф. Блуменфельд формувався під впливом мистецтва Антона Григоровича Рубінштейна, також вихідця з України і з яким він не переривав зв'язки упродовж всього життя. Одразу по закінченню навчання, Ф. Блуменфельд був запрошений на викладацьку роботу у консерваторію, одночасно він активно концертує як соліст-піаніст, а також в ансамблі із всесвітньо відомими музикантами – скрипалями Леопольдом Ауером та Пабло Сарасате, віолончелістом Олександром Вержбиловичем, співаком, знаменитим басом Федором Шаляпіним, а також і як диригент. Ф. Блуменфельд бере участь у «Історичних концертах» (1907) Дягілєва у Парижі, завдяки яким він отримав європейську відомість. У 1885-1905, 1911-1918 рр. викладає у Петербурзькій консерваторії. У 1918-1920 рр. Ф. Блуменфельд викладає у Державному музично-драматичному інституті імені М. В. Лисенка у Києві – вищому мистецькому навчальному закладі, заснованому 1918 р. на базі Музично-драматичної школи імені Миколи Лисенка.

1919 року Фелікс Михайлович Блуменфельд був призначений Ректором Київського державного музично-драматичного інституту імені М. В. Лисенка. Восени того ж року до складу новоствореного закладу ввійшла частина викладачів і слухачів Театральної академії. У такому складі Державний музично-драматичний інститут імені М. В. Лисенка у Києві існував до 1934 року і у наступному, 1935 році був розділений на консерваторію та театральний інститут. Серед фундаторів вищої музичної освіти в Україні були – Віктор Косенко, Кирило Стеценко, Микола Леонтович, Пилип Козицький, Левко Ревуцький, піаністи – Густав Нейгауз та Григорій Беклемішев.

Необхідно зазначити, що Фелікс Михайлович Блуменфельд залишався керівником закладу до 1922 року і був присутнім та брав участь у формуванні та побудові вищої музичної освіти на теренах України. Талант Блуменфельда - блискучого виконавця та педагога - знайшов своє продовження в його учнях. Серед учнів різних років видатні піаністи ХХ ст. – Володимир Горовиць, Марія Грінберг, Георгій Едельмен, Ганна Артоболєвська (Карпенко) та багато інших [3]. Звичайно це

неповний перелік видатних учнів видатного педагога, однак їх творча діяльність і виконавська манера певною мірою характеризують і їх вчителя.

Володимир Горовиць (1904, Київ – 1989, Нью-Йорк) – український та американський піаніст. Після закінчення Київської консерваторії в класі Ф. Блуменфельда у 1921 – 1925 рр. багато гастролював у Києві, Москві, Ленінграді, Тифлісі, та інших містах СРСР. З 1925 р. виїхав за кордон, де успішно гастролював у Берліні, Гамбурзі, Парижі і багатьох країнах Західної Європи. В його репертуарі налічувалося понад 155 творів. Про гру піаніста у своєму щоденнику пише С. Прокоф'єв: «04.05. 1932. Концерт В. Горовиця. Який надзвичайний піаніст, з диханням С. Рахманінова, імовірно перший. Скільки грації та ніжності, особливо, коли грає Ліста».

12 січня 1928 р. В. Горовиць блискуче виступив у Карнегі-холлі у Нью-Йорку, після чого об'їздив з концертами багато міст Америки, іноді даючи концерти щодня. 8.01. 1928 р. він грає у Білому Домі і стає на той час одним з одним з самих високо оплачуваних піаністів після С. Рахманінова. У 1932 р. В. Горовиць остаточно оселяється в Америці (приїхавши туди останнім пароплавом разом з Артуро Тосканіні). 1943 р. Горовиць дав благодійний концерт у Карнегі-холлі для потреб військового відомства (йшла Друга світова війна). Від цього концерту було зібрано 10 мільйонів 941 тисяча доларів – рекордна сума за концерт класичної музики.

У 1953 - 1965 рр. Горовиць припинив концертну діяльність, але у травні 1965 р. повернувся до неї. З того часу піаніст багато концертував у США та Європі. За час відсутності на батьківщині, його родина була репресована, і коли він її відвідав, нікого з рідних вже не було в живих. Його останній концерт відбувся 21.06.1989 року в Гамбурзі. В останній час свого життя він здійснював звукозаписи. Помер від серцевого нападу 5.11.1989 р. Похований у сімейному склепі Артуро Тосканіні на цвинтарі у Мілані.

В різні роки отримав 21 премії Греммі за краще виконання класичної музики. Введений до Зали слави журналу Gramophone. Інші нагороди: Почесний член Королівської академії музики у Лондоні (1972), Премія Вольфа за досягнення

у галузі музики (1982), Орден Почесного Легіону, Франція (1985), Орден за заслуги перед італійською республікою (1985), Президентська медаль Свободи США (1986), Національна медаль США у галузі мистецтва (1989, нагороджений посмертно) [4]. Про професію піаніста В. Горовиць казав так: «Фортепіанна гра складається зі здорового глузду, серця та технічних засобів. Все повинно бути розвинуто рівною мірою: без здорового глузду ви отримаєте фіаско, без техніки ви дилетант, без серця – машина. Так що професія має в собі небезпеку».

Однією з зіркових піаністів радянського часу була Марія Грінберг (1908, Одеса – 1978, Таллін). Народилася Марія в інтелігентній одеській родині зі скромними статками і, коли у дитячому віці проявила здібності до музики, рояль для неї був придбаний на кошти благодійника. Першим вчителем музики М. Грінберг був відомий в Одесі вчитель Давид Айсберг та професорка Берта Рейнгальд. Продовжила музичну освіту М. Грінберг у Московській консерваторії в класі професора Фелікса Михайловича Блаumenфельда. У 1935 р отримала звання лауреата (II премія) Всесоюзного конкурсу музикантів-виконавців у Ленінграді. Її талант був помічений Г. Г. Нейгаузом та відзначений музичним критиком Гр. Коганом. Мистецтво Марії Грінберг відзначалося цілісністю, глибиною задуму, прагненням до монументальності.

У роки сталінського режиму чоловік М. Грінберг Станіслав Станде та її батько були заарештовані як «вороги народу» та страчені, а сама піаністка була звільнена з усіх державних установ і до 1954 року нелегально працювала та таких роботах, які не відповідали її професійному рівню. У 1954 р. після смерті Сталіна у п'ятдесятирічному віці М. Грінберг дали можливість концертувати у СРСР та за кордоном. Всього піаністка здійснила 12 турів східноєвропейськими країнами та 2 у Голландії. Критики порівнювали її гру з мистецтвом Володимира Горовиця, Артура Рубінштейна та Клари Хаскіл. У 55 років М. Гінберг отримала звання Заслуженої артистки РРФСР. У 1968 р. фірмою «Мелодія» був випущений записаний нею альбом із 13 платівок з усіма 32 Сонатами Л. ван Бетховена. У 1978 р. у радянському журналі «Музика» критик Юденич назвала цей грамзапис «істинним подвигом мистецтва».

Викладати М. Грінберг почала ще у юному віці в Одесі. Серед її учнів раннього педагогічного періоду найбільш помітним був Наум Штаркман. У зрілому періоді – Сергій Доренський, Рудольф Керер, Бруно Лукка, Дмитро Паперно, Олексій Скваронський і багато інших. Запам'яталися вислови Марії Грінберг: «Бетховен навчив мене мужності... Він навчив мене триматися у строгих рамках вираження, не втрачаючи при цьому ні м'якості, ні тонкощі, ні багатства почуттів», а також таке: «Виконавець в музиці може робити все, що хоче, якщо це логічно і зі смаком» [5].

Непересічний піаніст та музикознавець Георгій Едельман (1905, Одеса – 1970, Москва) початкову музичну освіту отримав в Одесі (1919-1924), а продовжив її в 1924 - 1928 рр. у Московській консерваторії в класі фортепіано Ф. Блуменфельда. Концертував у СРСР: 1922 - 1937 та 1942 - 1949 рр. – соліст Всесоюзного радіо. Автор численних рецензій на концерти музикантів, оперні вистави, статей про музичних діячів. Займався педагогічною практикою [6].

Серед учнів Ф. Блуменфельда петербурзького періоду найбільш відомим є Симон Барер, який народився 1896 року в Одесі у багатодітній єврейській родині (був 11 дитиною). В 11-літньому віці заробляв гроші для себе і родини, працюючи тапером. Вступив до Петербурзької консерваторії, а по її закінченні концертував у багатьох містах. З 1919 року викладав у Київській консерваторії. 1929 року отримав посаду аташе по культурі у представництві СРСР у Латвії. Звідти 1932 року емігрував до Німеччини, рік поспіль, після приходу до влади нацистів переїжджає до Швейцарії.

З 1934 року С. Барер дебютує у Лондоні і 1936 року вперше виступає у Карнегі-Холі. Його називали зіркою цього славетного концертного залу, бо не кожному музиканту припадає щастя там грати. З 1939 року жив і працював у США. Помер під час концерту 1951 року у Нью-Йорку від крововиливу у мізок. Одним з найуспішних було виконання ним Сонати Ференца Ліста сі мінор (зберігся запис 1947 року фірмою Remington Records). За короткий термін викладання у Київській консерваторії серед студентів С. Барера був Григорій

Бучинський – майбутній директор Одеської музичної школи-десятирічки імені П. С. Столярського. [7]

Григорій Бучинський (1903, Варшава – 1989, Одеса) – український піаніст і педагог. Вищу музичну освіту отримав у Музично-драматичній школі імені М. В. Лисенка (згодом консерваторії) в класі Симона Барера. Виступав з концертами в Україні і Грузії. Після смерті П. С. Столярського, засновника першої у Радянському союзі музичної школи-десятирічки в Одесі, 1944 р. був призначений директором цієї відомої школи.

Свого часу, будучи ученицею цієї славетної школи, авторка публікації згадує її директора, Григорія Бучинського, як надзвичайно щирю і приємну людину. Перша зустріч з директором відбулася на вступному іспиті, де у приймальній кімнаті за столом сиділи члени приймальної комісії, відчувалася доброзичлива атмосфера. Натхнення, що виникло несподівано, підштовхувало до виконання усіх номерів вступної програми, особливо, коли великий чоловік у костюмі сів за піаніно з черговим номером випробування. По завершенню екзамену він несподівано підхопив абітурієнтку на руки (мабуть через малий її зріст) і виніс у коридор до її мами, сказавши – «скрізь п'ятірки, вона зарахована!»

В подальші роки навчання, поки Григорій Дмитрович не пішов на основну роботу професором Одеської консерваторії, у школі царювала атмосфера справедливості у оцінюванні навчання її учнів та творчості. У школі завжди шанували її видатних випускників і усно, і підтримуючи зв'язок з ними. Вестибюль перед входом до Великої зали школи, де часто проходили відкриті концерти кращих учнів, був прикрашений фотопортретами її знаменитих випускників. Учні школи відчували себе причетними до дійства Великої Музичної Культури [8].

У роки мого навчання на фортепіанному відділі школи (1954 - 1965) запам'яталася постать Марії Митрофанівни Старкової (1888 – 1970, Одеса), яка разом з Бертою Рейнгальд була фундатором фортепіанного відділу під час заснування школи професором Столярським. У згадуванні мною роки Марія Митрофанівна вже не працювала у школі, але моя учителька – Елеонора Веніаминівна Левінзон вважала її великим музичним

авторитетом і перед відповідальним виступом – класним концертом, який обов'язково проходив у Зеленій залі Будинку вчених - розкішному маєтку початку XIX ст., всім класом водила нас до неї на прослуховування.

Марія Митрофанівна Старкова почала своє навчання на фортепіано у кращого одеського педагога – Іллі Айсберга. Згодом вступила до Санкт-Петербурзької консерваторії у клас Фелікса Михайловича Блаumenфельда, яку закінчила 1912 р. З цього ж року розпочала свою концертну і викладацьку діяльність спочатку у Кишиневі, а з 1913 р. - в Одесі. Серед її відомих учнів – Яків Зак, Людмила Гінзбург, Серафіма Могилевська.

Учні Елеонори Веніаминівни Левінзон – Боря Блох, Фаїна Луштак, Наташа Свириденко, Оля Янченко, Елла Бенімович, Свєта Моргуліс разом з вчителькою приходили до дому Марії Митрофанівни. Прослуховування відбувалося у великій кімнаті, майже залі, де стояв великий рояль, а на подіумі – старовинний невеличкий столик і крісло, яке нагадувало трон, де велично посідала господиня. Ноти подавали на столик і під час гри зауваження професорки робилися олівцем у нотах. Не пам'ятаю, щоб були якісь серйозні зауваження, бо програма була добре відпрацьована, але на концерті це додавало впевненості.

В ці роки в Одеській консерваторії успішно працювали учениці М. М. Старкової – Людмила Наумівна Гінзбург та Серафіма Леонідівна Могилевська. [9]. Людмила Наумівна Гінзбург (1916 - 2001 Одеса) – піаністка, заслужена артистка України, професор Одеської консерваторії, закінчила аспірантуру Московської консерваторії у Г. Г. Нейгауза. З 1946 р. працювала в Одеській консерваторії, з 1989 р. була зав. кафедри спеціального фортепіано, згодом викладала в школі Столярського. Активно концертувала в СРСР та зарубіжжі, проводила майстер класи в Україні, Німеччині, Фінляндії. Серед її учнів – народна артистка України Людмила Марцевич, Сергій Терентьєв, Кармелла Цепколенко [10].

Серафіма Леонідівна Могилевська (1915, Одеса – 2016, Кельн, Німеччина) народилася в сім'ї відомого одеського трубача і диригента, професора Леоніда Яковича Могилевського, одного із засновників та перших педагогів в Одеській консерваторії кафедри духових інструментів, який був завідувачем цієї

кафедри. Навчалася Серафіма гри на фортепіано з 5 років, але здобувши технічну освіту, деякий час працювала інженером на заводі. Після отримання робочої травми, назавжди повернулася до занять музикою і вступила на підготовче відділення Одеської консерваторії. Згодом була прийнята в клас М. М. Старкової.

У 1937 р. після розстрілу брата Іонатана, Серафіма Леонідівна їде до Москви та вступає до Московської консерваторії в клас Г. Г. Нейгауза. Після завершення занять, повертається в Одесу. Викладає в консерваторії та школі Сталярського. Син – Євген Могилевський – відомий піаніст, лауреат Міжнародного конкурсу піаністів імені королеви Єлизавети в Брюсселі (1964), професор Брюсельської консерваторії (з 1992 р.). Останні роки життя Серафіма Леонідівна жила у Німеччині, викладала в Кельнській консерваторії. [11]

Усіх цих піаністів прямо, в першому поколінні або у наступному, об'єднувало досконале володіння фортепіано, вишукана манера ведення звуку, особлива чутливість до звукоутворення, бездоганна технічна майстерність, яскраве вираження образного світу – якості, якими володів Фелікс Михайлович Блаumenфельд, і школа якого, поряд зі школою Г. Нейгауза відіграла вирішальну роль у становленні культури піанізму. Згадані піаністи – це неповний перелік учнів та учнів учнів, які отримали професійну фортепіанну освіту у Ф. Блаumenфельда, але його вплив на формування фортепіанної школи в Україні, особливо її південної та центральної частин є очевидним.

Фелікс Блаumenфельд належав до плеяди кращих музикантів світу, який залишив незабутню пам'ять про себе у своїх учнях та у високій фортепіанній культурі, яку зумів їм передати.

Література

1. Бажан О. Г. Кіровоград // www.history.org.ua.e – Енциклопедія історії України. *Енциклопедія історії України* / редкол.: В. А. Смолій та ін.; / інститут історії України НАН України.-К. Наукова думка, 2004. Т. 2: Г-Д. 518 с.
2. Нейгауз Густав Вільгельмович. *Українська музична енциклопедія*. Т.4; [Н-О] / Гол. редкол. Г. Скрипник. Київ: ІМФЕ НАНУ, 2016. С. 211.
3. Курковський Г. Педагоги-піаністи Київської консерваторії (1913–1933 рр.). *Українське музикознавство*. 1967. Вип. 2. С. 264-280.
4. В. Горовиць та піаністична культура ХХ сторіччя. Харків, 1996.

5. Maria Israilevna Grinberg. hдельман https://web.archive.org/web/20131217204232/http://mugi.hfmt-hamburg.de/A_lexartikel.php?id=grin1908.
6. Едельман Георгий Якович. *Словник музикантів України* [Е-С] / І. Лисенко. Київ: «Рада», 2005. С.110.
7. Harold C. Schonberg, *The Great Pianists from Mozart to the Present*, Second Edition, Simon&Schuster, 1987.
8. Архів Наталії Свириденко.
9. Старкова Марія Митрофанівна [електронний ресурс] URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki>
10. Гінзбург Людмила Наумівна. *Українська музична енциклопедія*. Т. 1: [А-Д] / Гол. редкол. Г. Скрипник. Київ: ІМФЕ НАНУ, 2006. С. 462.
11. Могилевська Серафіма Леонідівна [електронний ресурс] URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki>

Олександр СТАХЕВИЧ

ВОКАЛЬНО-РОМАНСОВА ТВОРЧІСТЬ МИХАЙЛА СКОРУЛЬСЬКОГО У КОНТЕКСТІ ЕПОХИ

Усупереч вкрай несприятливій епідеміологічній, політичній та воєнній ситуації в Україні у світовому культурному просторі останнім часом спостерігається сплеск інтересу до українського мистецтва. Посилення уваги активізує наукові пошуки в галузі академічної музики, зокрема у камерних жанрах, до їх іманентних специфічних ознак, жанрових і стильових пріоритетів, змістовних вимірів. Такої нагальної та ретельної розробки потребує маловивчена на сьогодні вокально-романсова творчість українських композиторів першої половини ХХ ст.

Певний час твори цього жанру перебували на маргіналі наукових інтересів. Багато в чому це обумовлювалось природним зацікавленням композиторів насамперед великомасштабними полотнами, завдяки яким митці швидше отримували і жадану популярність, і матеріальне забезпечення. Незначна кількість камерних солоспівів, що з'явилась в українській музиці у першій половині ХХ століття, створювалась зазвичай «на випадок», на певних виконавців і призначалась для вузького кола слухачів. Багато з цих творів так і не прозвучали на «великій» естраді, залишившись невідомими музичному загалу і досі чекаючи на своє «відкриття». Саме такою траєкторією визначалась доля камерно-вокальної творчості Михайла Скорульського (1887 - 1950) - заслуженого діяча